

პოსტპანდემური პერიოდის მაკროსისტემური სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევები

ნაშრომში გაანალიზებულია პოსტპანდემური პერიოდის მაკროსისტემური სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევები თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში. განხილულია კლიმატის ცვლილების გაუქვევლობის ზეგავლენა დაკავშირებული გამოწვევები. გაანალიზებულია კლიმატის ცვლილების პირობების ნეგატიური ზეგავლენა ეკონომიკის ზეგავლენა. გამომდინარე მდგომარეობის განვითარების უზრუნველყოფის მოთხოვნებიდან, გამოყოფილია კლიმატის პოლიტიკისა და ეკონომიკური ზღვის ურთიერთმიმართების სწორი განსაზღვრის დიდი მნიშვნელობა. დიგიტალიზაციის, ჰოვოც ეთ-ეთი პოსტპანდემური გამოწვევის საპასუხოდ, აღნიშნულია მომავლის მოთხოვნებზე ორიენტირებული ადამიანის კაპიტალის განვითარების აქტუალობა. ზეგავლენის გაუქვევლობის მოდელირებიდან გამომდინარე, გასათვალისწინებელია სტრუქტურული ფაქტორი, რომელიც ახლებით უახლოვით გავლენას ახდენს გადაწყვეტილების მიღების პროცესზე. ხაზგასმულია სწავლა-სწავლების პროცესში გაუქვევლობასთან დამოკიდებულების კულტურული ფასეულობების დონეზე გახდაქმნის შესაძლებლობა.

საკვანძო სიტყვები: პოსტპანდემური პერიოდი, მაკროსისტემური სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევები

მნიშვნელოვანი შოკი იყო მსოფლიოს ქვეყნებისთვის COVID-19-ის პანდემია, რომელიც შეეხო ყოველი ქვეყნის ეკონომიკას და საზოგადოების ყველა სფეროს. მსოფლიო არ იყო მზად ამისთვის, რაც აისახა კორონომიკურ კრიზისში (Papava, 2020).

COVID-19-ის პანდემიამ საქართველოს, ისევე როგორც მსოფლიოს სხვა ქვეყნებს, მძიმე დარტყმა მიაყენა. მობილობის შეზღუდვამ, საერთაშორისო ტურისტების ჩამოსვლის მოულოდნელმა შეჩერებამ და სუსტმა საგარეო მოთხოვნამ პანდემიის პერიოდში შესამჩნევი ეკონომიკური ვარდნა გამოიწვია. სიღარიბის მაჩვენებელი დაახლოებით 5.4 პროცენტული ერთეულით გაიზარდა. სამუშაო ადგილებისა და შემოსავლის დაკარგვა განსაკუთრებით მწვავე პრობლემა აღმოჩნდა. ფისკალურმა დეფიციტმა და სახელმწიფო ვალმა დადგენილ ზღვარს გადააჭარბა, ფისკალურ და საგარეო სავაჭრო ბალანსზე კრიზისის ზეგავლენის პირობებში (The World Bank, 2022).

COVID-19-ის პანდემიის მიმდინარეობის გასული პერიოდის ანალიზი ცხადყოფს, რომ თანამედროვე მსოფლიო, გლობალური ეკონომიკა და ეროვნული ეკონომიკები ხასიათდებიან მთელი რიგი თავისებურებებით. მსოფლიო ეკონომიკის კონტექსტით COVID-19-ის გავრცელებამ აქტუალური გახდა, პირველ რიგში, ისეთი სისტემური და მაკროეკონომიკური მდგენელები, როგორიცაა, ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგრადობის დონე, შოკების შედეგად ეკონომიკის ვარდნის სიღრმე და პოსტკრიზისული აღდგენის სპეციფიკა, კორონავირუსული და სხვა გარე შოკები, კორონომიკური საგადასახადო რეგულიაციები, სხვა სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტები (ბედიანაშვილი, 2021).

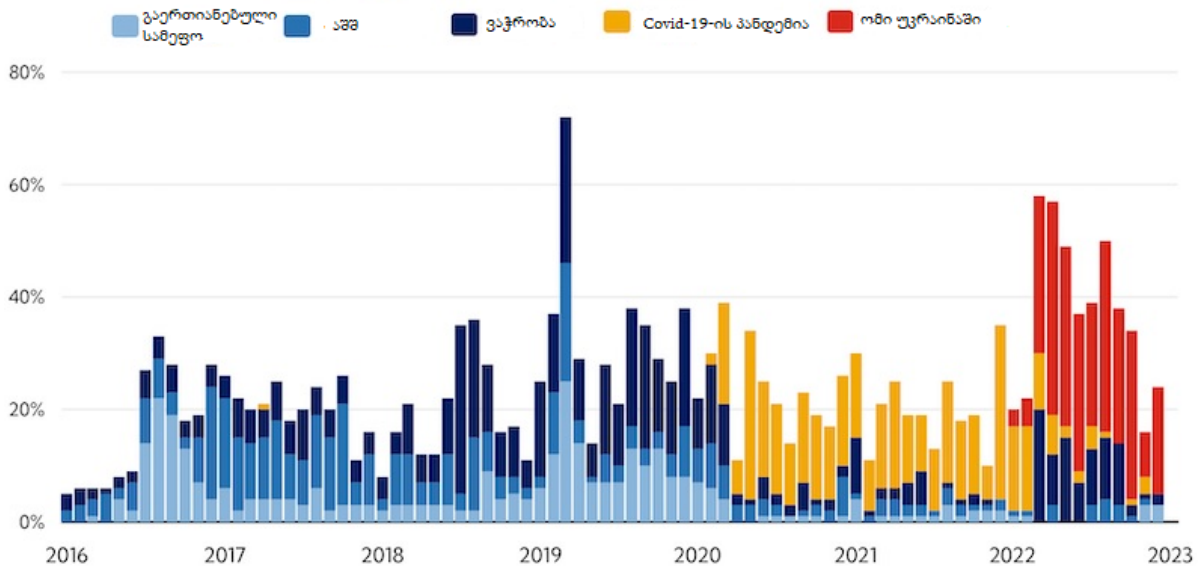
პოსტპანდემური გამოწვევების განხილვისას აუცილებელია თანამედროვე გლობალიზაციისათვის დამახასიათებელი რიგი თავისებურებების გათვალისწინება. თუ პანდემიის პერიოდი გამოირჩეოდა ტურბულენტური გლობალიზაციით, უკრაინაში რუსეთის მიერ ომის დაწყების და რუსეთის მიმართ დასავლეთის სანქციების გამო, მსოფლიო ეკონომიკის არქიტექტურის ტრანსფორმაციის პროცესი დაიწყო, გლობალიზაციის პროცესებმა მიიღო ახალი კონფრონტაციული ხასიათი (Papava, 2022a; Papava, 2022b), რაც პანდემიიდან, იმედია, გამოსვლის განმავლობაში და, სავარაუდოდ, პოსტპანდემურ პერიოდშიც შენარჩუნდება. თუმცა, გლობალიზაციის პროცესი თანამედროვე პირობებში შეიძლება გაანალიზდეს სხვადასხვა

ნიშნით (Papava, 2022a; Papava, 2022b; Papava, 2022c; Silagadze, 2022; Bedianashvili, 2022c; Robertson, 1985; Veshapidze & Karchava, 2022; Veshapidze et al, 2021).

პოსტპანდემიური პერიოდისთვის მოსალოდნელია მთელი რიგი მწვავე სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევები (Acemoglu et al, 2022; Papava, 2022a; Bedianashvili, 2022), რომელთაგან განსაკუთრებით გამოსაყოფია კლიმატის ცვლილება (Pisu et al. 2022; Bedianashvili, 2022a), უთანასწორობის პრობლემა (Angelov & Waldenström, 2021), დიგიტალიზაცია (Benzell et al, 2021; Bedianashvili, 2021a).

კონფორტაციული გლობალიზაციის ეტაპზე მნიშვნელოვანი გამოწვევაა ის, რომ მსოფლიო ცივილიზაცია მკაფიოდ გამოირჩევა გაურკვევლობის განსაკუთრებით მაღალი ხარისხით, რასაც განაპირობებენ საზოგადოების სხვადასხვა სფეროში მიმდინარე პროცესები, რომლებიც თავისი მოქმედების არეალით სცილდებიან საკუთრივ კონკრეტული ერთი სფეროს საზღვრებს და უკვე ხშირ შემთხვევაში არიან სხვა სფეროებში მნიშვნელოვანი, ზოგჯერ კრიზისული შოკური ეფექტების გამომწვევი მიზეზი (Bedianashvili, 2021). ამასთან ერთად, უნდა გამოიყოს გაურკვევლობის ზრდაზე მოქმედი სხვადასხვა ფაქტორი (დიაგრამა 1. გაურკვევლობის ფაქტორები. წყარო: Ahir et al, 2023, VoxEU blog for details on keywords included for each category):

დიაგრამა 1

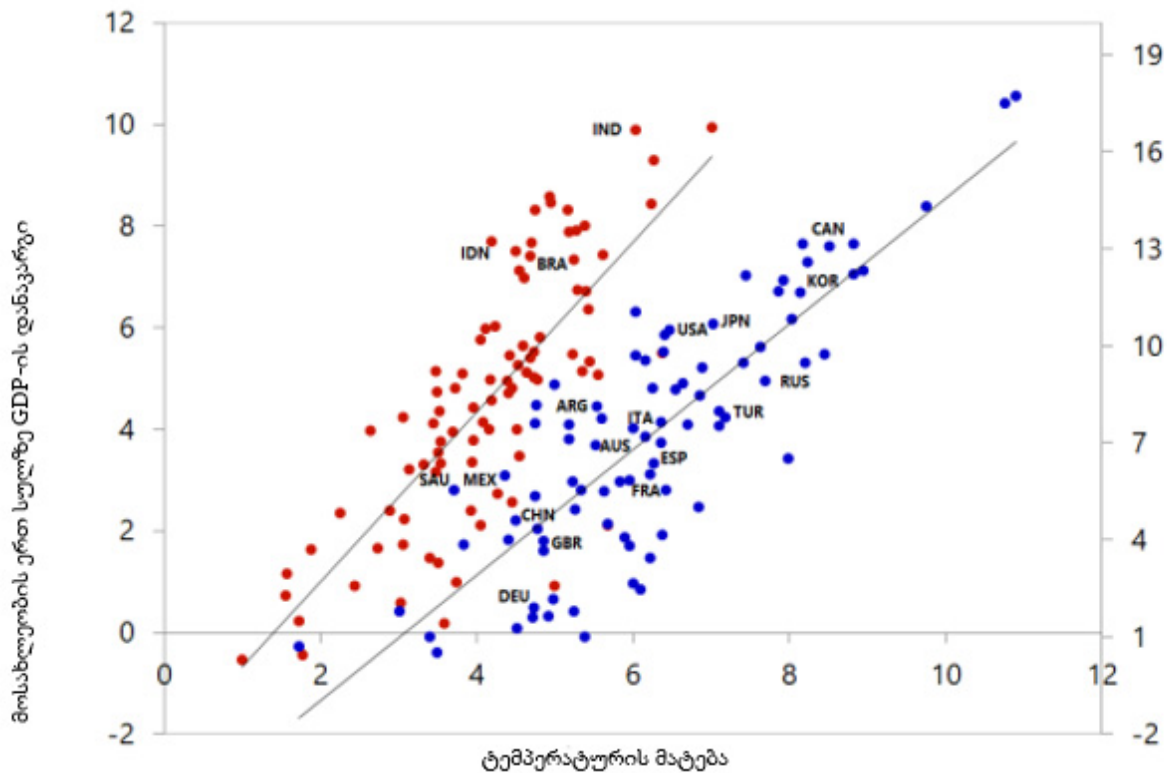

გაურკვევლობის ზრდის მიმართებით განსაკუთრებულად უნდა გამოიყოს კლიმატის ცვლილების პრობლემა, რამაც უდავოდ მიიღო გლობალური ფორმა. ამასთან ერთად, კლიმატის გლობალური ცვლილება განსაკუთრებულ უარყოფით ზეგავლენას ახდენს ყოველი ქვეყნის მთლიან სოციალურ-ეკონომიკურ სისტემაზე (Bedianashvili, 2022a). საქართველო, ისევე როგორც მსოფლიოს სხვა ქვეყნები, კლიმატის გლობალური ცვლილების უარყოფით ეფექტებს ყოველწლიურად განიცდის, ხოლო მისი უარყოფითი ზეგავლენა უშუალოდ ეკონომიკასა და ადამიანების ცხოვრების ხარისხზე სულ უფრო მეტად იზრდება.

თუ განვიხილავთ ეკონომიკური ზრდის ფენომენს (ეკონომიკური ზრდის მოდელების შესახებ, იხ., მაგალითად: Acemoglu, 2002; Agarwal, 2022; Aghion, & Howitt, 2009; Bedianashvili, 2022c; BonHoKoo & Perkins, 1995; Greiner & Semmler, 2008; Hendrik Van den Berg, 2017; Hess, 2013; Kakulia, 2017; Konya, 2018; Papava, 2012; Papava, 2018; Papava, 2019; Rodrick, 2013; Ros, 2013; Sengupta, 2011; Weil, 2012; ლაზარაშვილი, 2020; ჩიქობავა, 2012) კლიმატის ცვლილების გამოწვევების ფორმატში, უნდა აღინიშნოს, რომ მას აქვს მნიშვნელოვანი გავლენა თვით ეკონომიკურ ზრდაზე (დიაგრამა 2. მოსახლეობის ერთ სულზე მთლიანი სამამულო პროდუქტის („მთლიანი სა-

მამულო პროდუქტი“ როგორც GDP-ის ქართულენოვანი თარგმანის შესახებ, იხილეთ: პაპავა & სილაგაძე 2019) ზარალი (%) ტემპერატურის მატებით (გრაფის ცელსიუსის სკალით). წყარო: Kahn et al, 2019).

დიაგრამა 2

თანამედროვე გამოწვევების პირობებში აქტუალურია კლიმატის პოლიტიკისა და ეკონომიკური ზრდის ურთერთმიმართების სწორი განსაზღვრა, გამომდინარე მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფის მოთხოვნებიდან. ამასთან, მდგრადი განვითარება უნდა გულისხმობდეს ეკონომიკის, სოციალური სფეროსა და ბუნებრივი გარემოს სისტემურ მდგრადობას, მწვანე ეკონომიკის (Abesadze, 2019; Bedianashvili, 2019; The World Bank, 2012; ხუსკივაძე, 2021) და მწვანე ზრდის კონცეფციის ფორმატში.

დიגיტილიზაცია, პოსტპანდემური პერიოდის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამოწვევა, განსაკუთრებულ მოთხოვნებს უყენებს როგორც ციფრული ტექნოლოგიების ათვისებას ეკონომიკურ პროცესებში და საზოგადოების საქმიანობის სხვა სფეროებში, ისე ადამიანისეული კაპიტალის შემდგომ განვითარებას, თანამედროვე და მომავლის მოთხოვნებზე ორიენტირებით (Bedianashvili et al, 2021a; Bedianashvili et al, 2021b; Bichia, 2020; Shelia & Tukhashvili, 2021; Tsartsidze & Latsabidze, 2021; თოთლაძე და სხვ., 2022; ტყემალაძე, 2021).

გაურკვევლობის ზრდის გამოწვევებიდან გამომდინარე, გასათვალისწინებელია სტრესის ფაქტორი, რომელიც მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს გადაწყვეტილების მიღების პროცესზე. ფრიად საყურადღებოა, რომ სტრესის მაღალმა დონემ შეიძლება საზიანო გავლენა მოახდინოს არა მარტო მეხსიერებასა და ემოციურ კონტროლზე, არამედ კოგნიტურ უნარზეც (Porcelli & Delgado, 2017; Syed, 2022). რაც შეეხება გაურკვევლობის დაძლევას, ტვინი იყენებს სამ პროცესს გაურკვევლობის დასაძლევად, როგორიცაა: ყურადღება, სწავლა და შეჩვევა (Petersa et al, 2017). სწორედ სწავლა-სწავლების პროცესშია შესაძლებელი გაურკვევლობის მიმართ დამოკიდებულების კულტურული ფასეულობების დონეზე გარდაქმნა (Bedianashvili, 2022c).

ლიტერატურა

1. ბედიანაშვილი, გ. (2021). კოვიდ-19-ის სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტები და ეკონომიკური განუზღვრელობის გამოწვევები. VI საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები: გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი. 34-38.
2. თოთლაძე, ლ., ხუსკივაძე, მ., ვეშაპური, გ. (2022). ადამიანისუფლებების როლი ინოვაციური აქტივობის დეტერმინანტების ფორმირებაში. *ეკონომიკა, ბიზნესი და ადმინისტრაცია*, II, 71-80.
3. ლაზარაშვილი, თ. (2020). ეკონომიკური ზრდის „მწვანე“ დაფინანსება: კონცეფციები და პრობლემები. *გლობალიზაცია და ბიზნესი*. 9, 53-56. <https://doi.org/10.35945/gb.2020.09.006>
4. პაპავა ვ., სილაგაძე ა., (2019). ერთი საკვანძო ეკონომიკური ტერმინის – “Gross Domestic Product”-ის ქართული სახელწოდების შესახებ. *ეკონომიკა და ბიზნესი*. 2019 (1), 180-182.
5. ტყეშელაშვილი, ი. (2021). ქოვორქინგი, როგორც მუშაობის ახალი დიზაინი დასაქმების ხელშეწყობისათვის. *ეკონომისტი*. XVII (4), 94-105.
6. ჩიქობავა, მ. (2012). კონვერგენციის შესაძლებლობები ნეოკლასიკური და ენდოგენური ზრდის მოდელების მიხედვით. *ეკონომიკა და ბიზნესი*. 4, 11.
7. ხუსკივაძე, მ. (2021). COVID-19 პანდემიის ეკოლოგიური შედეგები. *ეკონომისტი*. 1, 34-42.
8. Abesadze, R. (2019). “Green” and “Circular” Economy: Essence and Modern Challenges. *International Journal of New Economics and Social Sciences*. 2(10), 329-345.
9. Acemoglu, D. (2022). Confronting the challenges of the post-Covid world. Prospects of the Global Economy after Covid-19. Centre for Economic Policy Research, London, EC1V 0DX, 7-38.
10. Acemoglu, D. (2002). *Introduction to Modern Economic Growth*. Department of Economics, Massachusetts Institute of Technology.
11. Agarwal, P. (February 25, 2022). Economic Growth. *Intelligent Economist*.
12. Aghion, P. & Howitt, P. (2009). *The economics of Growth*. Cambridge, Massachusetts London, England.
13. Ahir, H., Bloom, N., & Furceri, D. (2023). Global Economic Uncertainty Remains Elevated, Weighing on Growth. <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2023/01/26/global-economic-uncertainty-remains-elevated-weighing-on-growth>.
14. Angelov, N. & Waldenström, D. (2021). COVID-19 and Income Inequality: Evidence from Monthly Population Registers. *IFN Working Paper No. 1396*. Stockholm: Research Institute of Industrial Economics (IFN).
15. Baker, S., Bloom, N. & S. J. Davis, S., J. (2016). Measuring Economic Policy Uncertainty. *Quarterly Journal of Economics*. 131, 1593–1636.
16. Bedianashvili, G. (2021). Macroeconomic and Cultural Determinants of the COVID-19 Pandemic Crisis. *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 15(2), 191-197.
17. Bedianashvili, G., Bichia, Q., & Natsvlishvili, E. (2021a). Development of Entrepreneurial Activity, Labor Market and Modern Challenges of Higher Education. *Globalization and Business*. 12, 21-31. (In Georgian). <https://doi.org/10.35945/gb.2021.12.002>.
18. Bedianashvili, G. Aleshchenko, L., Archvadze, J., et al (2021b). *Strategies of Socio-Economic Development and Mechanisms of Their Implementation in the Conditions of Economic Uncertainty and Globalization Changes*. Editors: Yurii Kirilov; Givi Bedianashvili; Ganna Zhosan; Quji Bichia. Kherson, Tbilisi.
19. Bedianashvili, G. (2022a). Climate Change Uncertainties and Economic Growth. *The Innovative Development of an Economy: World Experience and Perspectives*. At Tbilisi, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Paata Gugushvili Institute of Economics. 29-36 (In Georgian).
20. Bedianashvili, G. (2022b). The COVID-19 Pandemic, Globalization and the Socio-Economic System of the Country (Macro Aspect). Materials of International Scientific Conference: *Covid 19 Pandemic and Economics*. Tbilisi, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Faculty of Economics and Business. 38-42.
21. Bedianashvili, G. (2022c). Determinants of Economic Growth and Development in Conditions of the Modern Challenges of Globalization. *Economics, Business, and Administration*. II, 42-52 (In Georgian).
22. Benzell, S., Kotlikoff, L. J., Lagarda, G., Ye, V., Y. (September 2021). Simulating Endogenous Global Automation. NBER Working Paper No. w29220, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3922494>
23. Bichia, Q., (2020). Accelerated Automation and the Ecosystem of Adaption to the Changes. *Globalization and Business*, 10. 233-242. (In Georgian) <https://doi.org/10.35945/gb.2020.10.030>.
24. BonHoKoo & Dwight H. Perkins (Eds). (1995). *Social Capability and Long-Term Economic Growth*. Korea Development Institute.

25. Botshekan, MH, Takaloo, A., Soureh, RH, Abdollahi Poor MS (2022). Global Economic Policy Uncertainty and Non-Performing Loans in Iranian Banks: Dynamic Correlation using the DCC-GARCH Approach. *Journal of Money and Economy*. 16 (2), 187-212. doi: 10.29252/jme.16.2.187.
26. Greiner, A. & Semmler, W. (2008). *The Global Environment, Natural Resources, and Economic Growth*. Oxford University Press, Inc., publishes works that further.
27. Hendrik Van den Berg (2017). *Economic Growth and Development*. World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.
28. Hess, P., N. (2013). *Economic Growth and Sustainable Development*. Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group, an Informa business.
29. Kakulia, N. (2017). The Characteristics of Transformation of Institutional Changes and Georgia. *Journal of Economics and Management Engineering*. 1(5), 1159-1161.
30. Konya, I. (2018). *Economic Growth in Small Open Economies. Lessons from the Visegrad Countries*. Centre for Economic and Regional Studies Budapest, Hungary.
31. Matthew E. Kahn, Kamiar Mohaddes, Ryan N. C. Ng, M. Hashem Pesaran, Mehdi Raissi & Jui-Chung Yang (2019). *Long-Term Macroeconomic Effects of Climate Change: A Cross-Country Analysis*. International Monetary Fund.
32. Obstfeld, M (eds), Prospects of the Global Economy after Covid-19, CEPR Press, London. <https://cepr.org/chapters/international-financial-system-after-covid-19>
33. O'Rourke, K. H., & Williamson, J. G. (2002). When did globalization begin? *European Review of Economic History*, 6, 23-50.
34. Papava V. (2020). Coronomic Crisis: When the Economy is a Hostage to Medicine. *Eurasia Review*.
35. Papava, V. (2012). Economic Growth in the Central Caucaso-Asian Countries Adjusted for the Catch-Up Effect. *CENTRAL ASIA AND THE CAUCASUS*. 13(4), 120-128.
36. Papava, V. (2018). Catching Up and Catch-Up Effect: Economic Growth in Post-Communist Europe (Lessons from the European Union and the Eastern Partnership States). *European Journal of Economic Studies*, 7(2), 109-125.
37. Papava, Vladimer. (2022a). "Pandemic, War and Economic Sanctions: From Turbulent to Confrontational Globalization." *Eurasia Review*, May 23. <https://www.eurasiareview.com/23052022-pandemic-war-and-economic-sanctions-from-turbulent-to-confrontational-globalization-oped/?fbclid=IwAR1zLFJs1kUfJWgp6qRXRWhLOy2OWnWjwIVUjMwjphnjqS0OKoUQSi12Z4l>
38. Papava V. (2022b). On Sanctionomics and the Externalities of Economic Sanctions. *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*. 16(2), 142-149.
39. Papava, V. (2022c). On the Functional Types of Globalization. Materials of VII International Scientific Conference: *Challenges of Globalization in Economics and Business*. Tbilisi, Georgia. 368-373.
40. Petersa, A., McEwenb, M.,S. & Friston, K. (2017). *Uncertainty and stress: Why it causes diseases and how it is mastered by the brain*. *Progress in Neurobiology*. 156, 164-188.
41. Pisu, M., Johansson, A., Levin, I., D'Arcangelo, F. M. (February 14, 2022). A Framework to Decarbonize the Economy. <https://cepr.org/voxeu/columns/framework-decarbonise-economy>
42. Porcelli, A. J., & Delgado, M. R. (April 14, 2017). Stress and Decision Making: Effects on Valuation, Learning, and Risk-taking. *Curr Opin Behav Sci.*, 33-39. doi: 10.1016/j.cobeha.2016.11.015. PMID: 28044144; PMCID: PMC5201132.
43. Robertson, R. (1985). The relativization of society: Modern religion and globalization. In: Shepherd, William C. and Robbins, Thomas (eds) *New Religious Movements and the Law*. New York: Crossroads Books.
44. Rodrick, D. (2013). The Past, Present, and Future of Economic Growth.
45. Ros, J. (2013). *Rethinking Economic Development, Growth, and Institutions*. Oxford University Press.
46. Sengupta, J. (2011). *Understanding Economic Growth: Modern Theory and Experience*. Springer New York Dordrecht Heidelberg London.
47. Shelia, M., Tukhashvili, M. (2021). Employed Students in Georgia: Experience and Problems. *European Proceedings of Social and Behavioral Sciences*. 2261-2271. DOI: 10.15405/epsbs.2021.09.02.253.
48. Silagadze, A. (2022). Contemporary Global Economic Trends: Transitional Economies during Covid-Depression. *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*. 16(3), 130-135.
49. Syed, I. (January 26, 2022). Decision-making under stress. <https://www.thenews.com.pk/print/928126-decision-making-under-stress>.
50. Tsartsidze, M., Latsabidze, N., (2021). Labour Market and Peculiarities of Informal Employment in the Context of the Global Pandemic. *Globalization and Business*. 12, 123-132. (In Georgian). <https://doi.org/10.35945/gb.2021.12.017>.

51. Veshapidze, S., & Karchava, L. (2022). Contradictions of Globalization under the COVID-19 Pandemic. *Bull. Georg. Natl. Acad. Sci*, 16(4).
52. Veshapidze, S., Zubiasvhili, T., & Chiabrishvili, K. (2021). Globalization and new Opportunities for Georgia. *Globalization & Business*, 12, 32-36.
53. Weil, David, N. (2012). *Economic Growth*. New York: Pearson.
54. The World Bank (2022). Georgia's Economy Unlikely to Recover to Pre-COVID Levels Until Late 2022
55. The World Bank (2022). Inclusive Green Growth. The Pathway to Sustainable Development Washington

Givi Bedianashvili

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Macrosystem Socio-Economic Challenges of the Post-Pandemic Period

SUMMARY

The macrosystemic socio-economic challenges of the post-pandemic period in the context of modern globalization are presented. The challenges associated with the increasing uncertainty of climate change are discussed. The negative impact of the climate change problem on economic growth is analyzed. In response to digitalization, as one of the post-pandemic challenges, the importance of developing human capital focused on the requirements of the future is noted. In connection with the expectations of increasing uncertainty, one should consider the stress factor, which has a significant negative impact on the decision-making process.

Keywords: post-pandemic period, macrosystem socio-economic challenges.